

Segadors i anarquistes: a propòsit d'una nova lletra per a l'himne

Reapers and anarchists: on a new lyrics for the anthem

EMILI SAMPER PRUNERA

Universitat Rovira i Virgili, Espanya

emili.samper@urv.cat

<https://orcid.org/0000-0002-9228-237X>

Citació: Samper Prunera, Emili (2022). Segadors i anarquistes: a propòsit d'una nova lletra per a l'himne. *Ítaca. Revista de Filologia*, (13), p. 43-60. <https://doi.org/10.14198/ITACA2022.13.03>

Resum: L'any 1899 La Nació Catalana va convocar un concurs per canviar la lletra de l'himne Els Segadors. Aquesta iniciativa va ser rebutjada frontalment per l'Agrupació Folklorica que considerava que es malmetia una cançó popular. Aquest rebuig va ser compartit per reconegudes personalitats de l'època, entre les quals s'hi troben folkloristes com Francesc Maspons i Labrós o Cels Gomis. Tot i el rebuig mostrat, Gomis va redactar una nova lletra per a l'himne que no va enviar mai i que s'ha conservat al seu fons personal. En aquest article es ressegueix aquest episodi polèmic, amb les reaccions suscitàdes a la premsa, i es recupera la proposta de lletra per a l'himne que aquest folklorista no va arribar a publicar mai.

Paraules clau: himne, Segadors, concurs, cançó, Cels Gomis.

Abstract: In 1899, La Nació Catalana organised a competition to change the lyrics of the Catalan anthem Els Segadors (The Reapers). This initiative was rejected outright by the Agrupació Folklorica, which considered that a popular song was being ruined. This rejection was shared by well-known personalities of the time, including folklorists such as Francesc Maspons i Labrós and Cels Gomis. Despite this rejection, Gomis wrote new lyrics for the anthem, which he never sent and which have been preserved in his personal collection. This paper follows this controversial episode, with the reactions aroused in the press, and recovers the proposed lyrics for the anthem that this folklorist never published.

Keywords: anthem, Reapers, contest, song, Cels Gomis.

Rebut: 31/05/2022, **Acceptat:** 26/06/2022

I. INTRODUCCIÓ¹

Els Segadors, l'himne nacional de Catalunya segons la Llei del Parlament de Catalunya de 1993, és en origen una cançó popular que fa referència a un fet històric concret com és el Corpus de Sang, el motí que va tenir lloc el 7 de juny de 1640 a Barcelona i que va originar la guerra dels Segadors amb l'enfrontament entre els catalans i les tropes del rei Felip IV. La cançó popular «no ha tingut gaire sort entre els erudits», afirmava Josep Massot qui, precisament, posava ordre i aclaria diversos errors històrics i d'interpretació que s'havien perpetuat al llarg dels anys. Aparegut inicialment l'any 1983 juntament amb els capítols de Salvador Pueyo (centrat en els orígens musicals de la cançó) i Oriol Martorell (sobre la consciència com a himne) dins *Els Segadors, himne nacional de Catalunya*, publicat per la Generalitat de Catalunya, aquest treball de Massot va ser revisat per ell mateix dos cops: l'any 1993, en una nova edició (revisada) del llibre citat, publicat aquest cop dins la Biblioteca Abat Oliba de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat; i, finalment, l'any 2012 dins l'onzena sèrie dels *Escriptors i erudits contemporanis*, dins la mateixa editorial. Cal destacar aquesta tasca de revisió textual de l'article, no només perquè mostra la gran capacitat de treball de Massot, a bastament coneguda, sinó perquè és també una prova del seu interès pel tema, fet que l'havia portat a completar i matisar aportacions «documentades i útils, però no sempre prou encertades» sobre aquesta qüestió que s'havien publicat amb posterioritat a la primera edició del seu treball, com ara les monografies d'Anguera (2010) i d'Ayats (2011), la primera tenint en compte el vessant històric i la segona posant l'èmfasi en la relació entre l'himne i les versions populars anteriors, sobretot la cançó de temàtica eròtica.

Com explica Massot (2012, 56), el text actual d'Els Segadors pren com a base la versió que havia recollit i publicat Manuel Milà i Fontanals al seu *Romancerillo catalán*, publicat per primer cop el 1882. Posteriorment, va ser Francesc Alió qui va arranjar musicalment el text, amb el canvi del primer hemistiqui del primer vers («Catalunya, comtat gran») i l'afegit d'una tornada nova («Bon cop de falç...») escrit per Ernest Moliné i Brasés. La melodia d'Alió no es corresponia amb l'originària de la cançó de temàtica històrica (i bèl·lica) sinó que adaptava la melodia d'una cançó referida a uns altres segadors i considerada en aquell moment pornogràfica (amb la tornada «Segueu arran, que la palla va cara»)².

La lletra actual de l'himne és obra d'Emili Guanyavents, que la compongué l'any 1899 mantenint la tornada de Moliné i Brasés, adaptant-la a la melodia d'Alió, amb l'accentuació

1. Aquest treball és part del projecte d'I+D+i PGC 2018-093993-B-100 finançat per MCIN/AEI /10.13039/501100011033/ i per FEDER Una manera de hacer Europa i dels treballs realitzats pel Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC) de la Universitat Rovira i Virgili, consolidat per la Generalitat de Catalunya (2017 SGR 599). He actualitzat l'ortografia dels textos prenmatius citats.

2. Massot matisa, en aquest sentit, la relació que lligaria la cançó eròtica amb la bèl·lica quan afirma: «No hi ha cap raó objectiva per a acceptar hipòtesis formulades recentment que voldrien que el text originari d'Els Segadors hagués estat redactat a partir del motlle de la cançó "eròtica", ni té cap fonament pensar que arreu de Catalunya coincidissin en la melodia i en el refrany» (MASSOT 2012, 56).

del to patriòtic i la supressió dels elements religiosos. Com assenyala Sunyer (2006, 253): «Vista la història, sembla un acte de justícia que fos una persona de la seva ideologia qui elaborés la versió que esdevindria l'himne oficial de Catalunya». I és que Guanyavents, tipògraf i traductor, formava part «d'un grup d'intel·lectuals propers al federalisme i a l'anarquisme que maldaren per bastir un catalanisme progressista al tombant dels segles XIX i XX» (PALOMAR 2008, 12). Precisament la militància obrera i llibertària de Guanyavents va comportar l'oposició a la nova lletra per part dels sectors més conservadors:

Tanmateix, la força d'una lletra perfectament intercanviable entre himne nacional i crida a la revolució social propicià la seva acceptació popular i institucional, especialment en un moment de desig de ruptura nacional i social. Precisament l'oblit oficial d'aquesta circumstància —que fos una anarquista l'autor de l'himne nacional i que, a més a més, afegís elements llibertaris «quan convé, seguem cadenes»—, parla molt de les conflictives relacions entre el catalanisme conservador i la «qüestió social» (DIEZ 2013, 77-78).

Tenint present aquest enfocament ideològic (més endavant s'entendrà el perquè) i amb el benentès que qualsevol persona interessada en la història de la lletra i la música d'Els Segadors ha de recórrer al citat estudi (revisat dos cops) de Massot, el present treball no busca oferir noves vies d'aproximació a aquest tema sinó focalitzar l'atenció en un episodi històric concret que és precisament l'immediatament anterior a la composició de la lletra per part d'Emili Guanyavents. Es tracta de la polèmica, àmpliament difosa a la premsa de l'època, que va suscitar la convocatòria de redactar una nova lletra per a l'himne de Catalunya (oficiós però encara no oficial en aquell moment).

2. UNA NOVA LLETRA PER A L'HIMNE

El mes de maig de l'any 1899 s'havia anunciat que el Centre Escolar Catalanista convocaria un concurs per a dotar d'una nova lletra a l'himne de Catalunya:

Segons informes, lo Centre Escolar Catalanista obrirà un concurs convocant als poetes a fer lletra nova per a l'himne català *Los Segadors*. Lo premi que s'entregarà a l'autor de la millor lletra consistirà en una falç d'or.³

Finalment, però, va ser la societat La Nació Catalana l'entitat que va convocar el concurs, concretament el 10 de juny de 1899, amb les bases següents:⁴

1a. S'adjudicarà una artística joia consistent en una falç de ferro i or a la millor composició en vers que, simbolitzant en valentes estrofes les aspiracions nacionalistes de Catalunya, s'adapti bé a la melodia popular coneguda amb lo nom de *Los Segadors*.

2a. La composició haurà de constar, quan menys, de tres estrofes i no podrà passar de cinc, entenent-se que, en igualtat de circumstàncies, serà preferida la més curta.

3. *La Costa de Llevant*, núm. 21 (21 de maig de 1899), p. 7.

4. Publicades a diversos mitjans com *La Costa de Llevant*, núm. 26 (25 de juny de 1899), p. 7.

3a. La tornada haurà de començar dient: «Bon cop de falç».

Lo demés serà lliure, però el Jurat es reserva el dret de substituir-la per l'actual, que diu: «Bon cop de falç, / defensors de la terra. / Bon cop de falç».

Tots els treballs deuran ésser inèdits i estar escrits en català, amb lletra clara i intel·ligible, rigorosament anònims, i deuran ésser remesos al Secretari del Concurs (Escudellers Blancs, 8, primer), abans del dia 10 d'agost d'aquest any, cada un amb un plec clos que contingui el nom de l'autor i dugui escrit el lema de la composició.

No es concediran accèssits ni mencions honorífiques.

El Jurat es fixarà d'una manera especial en l'esperit de la lletra i concedirà gran importància, en igualtat de mèrit literari, a la valentia de ses estrofes, perquè aquestes circumstàncies han d'ajudar molt a que es propagui l'Himne per tota la terra catalana.

En aquestes bases es detallava el jurat encarregat de valorar i decidir el guanyador del concurs, integrat per Josep Mallofré com a president, Enric Morera, Joan Gay, Lluís Marsans, Josep Catarineu, Domingo Corominas, Joaquim Gay, Arístides Danyans i, per últim, Emili Vallès com a secretari. El problema que tenia Els Segadors com a himne es trobava en la seva lletra, ja que era «excessivament llarga, massa detallista, redundant i enfarfegada» (ANGUERA 2010, 59), fet que en dificultava la difusió.

La proposta de canviar la lletra de l'himne va causar un gran rebombori. Aquesta no era una qüestió menor ja que «afecta de dret al catalanisme en ses manifestacions política, literària, artística i religiosa» segons s'apunta a les pàgines de *L'Atlàntida*, en el número 104, publicat el 9 de setembre de 1899, dedicat de manera monogràfica a aquesta qüestió. L'entitat que es va mostrar contrària a aquesta proposta des del primer moment i que la va rebre amb irritació fou l'Agrupació Folklorica, que va creure que es pretenia distorsionar una lletra que tenia un caràcter popular (ANGUERA 2010, 60-61). Així, el seu president, General Ginestà Punset,⁵ va manifestar un rebuig frontal i el va justificar amb una conferència titulada «¿Podem admetre com a legal lo concurs obert per a premiar una lletra nova per a cantar-se amb la música de *Los Segadors*?» Aquesta intervenció pública va aixecar polseguera fins i tot abans de celebrar-se, fet que va tenir com a conseqüència un canvi inesperat de seu de darrera hora i l'endarreriment de la celebració de la conferència.⁶ En

5. General Ginestà Punset (1880-1940) fou un escriptor i impressor membre de la junta directiva de l'Agrupació Folklorica. Es va ocupar de l'arxiu i de la biblioteca, entre els mesos de febrer i agost de 1899, i a partir d'aquesta data en va exercir la presidència fins a l'octubre d'aquell mateix any (COLL & LLORENS 2000, 149).

6. Segons recull *L'Atlàntida*, la conferència s'havia de celebrar al local de l'Associació Popular Regionalista, seu de l'Agrupació Folklorica, però la Junta Directiva de la Regionalista va determinar aquell mateix dia que no es fes i el conferenciant i els assistents van haver de marxar. Finalment, es va celebrar l'endemà al Centre Industrial de Catalunya, que es va oferir amablement com a seu. Aquest fet, més enllà de l'anècdota, mostra les passions i la polèmica desfermada per la iniciativa de canviar la lletra de l'himne i com les dues postures, representades per autors d'ideologies diverses, estaven absolutament confrontades.

aquest acte, Ginestà va prendre la paraula com a president de l'entitat «defensora de tot lo popular» i començà la seva intervenció amb la reproducció de la convocatòria del certamen feta per La Nació Catalana amb el títol «Als poetes catalans» en què es detallaven les raons que motivaven aquest concurs:

Nostre poble, amb vot espontani i entusiasta, ha consagrat com a himne nacional de Catalunya l'antiga cançó popular coneguda amb el nom de «Los Segadors», verdadera joia històrica que ens recorda passades lluites en defensa de les llibertats que avui enyora i per les que encara treballa i sospira.

Però cada vegada que canta aquella encoratjadora cançó, ja sia per la llargada d'aquesta (bona com a romanç històric però impròpia per a un himne), ja sia per no trobar en totes ses estrofes lo que vol simbolitzar, busca debades conceptes patriòtics que recordin nostra servitud present i una falaguera esperança per al pervindre. Això fa que sempre s'hagi hagut de cantar amb grans trencaments la ja prou trencada lletra de la cançó, donant les tres estrofes que es canten una petita idea de lo que representa la totalitat del romanç.⁷

Les tres estrofes esmentades, entre les quals s'inclouïa la que havia canviat Alió amb l'arranjament musical, eren les següents:

Catalunya comtat gran —qui t'ha vist tant rica i plena
Ara el rei nostre Senyor —declarada ens té la guerra.
Bon cop de falç,
Bon cop de falç, defensors de la terra,
Bon cop de falç.

...

«On és vostre capità —on és vostra bandera?»
Varen treure el bon Jesús —tot cobert amb un vel negre.
Bon cop de falç,
Bon cop de falç, defensors de la terra,
Bon cop de falç.

«Aquí és nostre capità —aquesta nostra bandera.»
A les armes catalans —que ens han declarat la guerra.
Bon cop de falç,
Bon cop de falç, defensors de la terra,
Bon cop de falç.⁸

El concurs convocat per La Nació Catalana volia premiar una lletra que:

adaptant-se perfectament a la part melòdica de l'expressant cant popular, doni una idea clara dels desitjos que sent Catalunya de reconquerir sa personalitat perduda, i que amb ses valentes estrofes encoratgi als fills d'aquesta terra per a què amb son

7. *L'Atlàntida*, núm. 104 (9 de setembre de 1899), p. 4.

8. *L'Atlàntida*, núm. 104 (9 de setembre de 1899), p. 12.

esforç la deslliurin del jou que avui sofreix, formant aixís la moderna poesia i el tradicional cant popular, hermosament enllaçats, l'himne nacional de Catalunya.⁹

És a dir, es pretenia reforçar el caràcter patriòtic i de lluita de la cançó popular. Ginestà va reproduir a continuació les bases del concurs, documentació que havia rebut juntament amb una carta de l'administrador de La Nació Catalana en què no només es demanava la difusió de la iniciativa sinó també obrir entre els socis de la seva entitat una subscripció que permetés afrontar les despeses ocasionades pel concurs. El president de l'Agrupació Folklorica va rebre aquella petició com una burla i, d'acord amb la resta de membres de la junta de l'entitat, va respondre amb duresa justificant la seva negativa a satisfer aquella petició:

Ja sabeu que la fi del Folklorisme¹⁰ és recollir tota mena de cançons, rondalles, refranys, etc., tot popular i purament de la terra, aixís com també sabeu que la nostra societat la vàrem fundar exclusivament per a això; essent nostre lema doncs, ademés de tenir los fons catalanista, «Folklorisme i fora».

De consegüent, amb lo canvi de lletra de «Los Segadors», se malmet una cançó popular, i això és un atemptat contra el folklorisme pel que nosaltres treballem.

Les cançons populars encara que la lletra estigui mal versificada, sigui dolenta i no tingui gaire sentit comú, s'han de conservar intactes, tal com se recullen, no s'hi pot afegir ni treure cap lletra, i d'aquí prové, si ens permeten la frase, l'atemptat que han fet vostès.

Si volien fer un himne nacional més patriòtic, d'estrofes més valentes i de més significat per himne que «Los Segadors», ho podien fer-ho obrint dos certàmens, un per a la lletra i un altre per a la música amb lo qual hagueren obtingut un nodrit aplaudiment unànime.¹¹

Un fet que Ginestà obviava (i, com ell, bona part dels detractors del concurs) era que, precisament la lletra de l'himne, tot i tenir com a base la cançó popular, ja havia estat retocada amb anterioritat. Ell mateix va explicar a continuació la relació entre la lletra de l'himne i la cançó popular «amb aquella lletra un tant pornogràfica» amb la tornada «Segueu arran / segueu arran que la palla va cara, / segueu arran» per justificar la popularitat de l'himne actual:

Després de donades totes aquestes raons, vull que la cançó sigui moderna, vull que la cançó tal com se canta avui amb aquesta tonada i amb aquest estribot sigui tota

9. *L'Atlántida*, núm. 104 (9 de setembre de 1899), p. 4.

10. El concepte «folklorisme» fa referència aquí al folklore mateix i al seu estudi i no pas, com és lògic, a l'ús actual d'aquesta mateixa paraula introduït per l'antropòleg alemany Hans Moser als anys seixanta del segle xx, segons el qual es tracta d'una transportació i adaptació d'elements tradicionals a espais i temps nous implicant una discontinuïtat en la tradició, amb una voluntat de manipular aquests elements a favor d'un públic determinat. Sobre aquesta qüestió, vegeu Oriol (2002, 37) i Martí (1996).

11. *L'Atlántida*, núm. 104 (9 de setembre de 1899), p. 5.

ella composta l'any 1889. ¿L'ha adoptada el poble? Sí; ¿Se coneixen sos autors? No. Doncs si els autors són desconeguts i el poble català la canta, la cançó és popular.

Ara bé: ¿podem nosaltres, los catalanistes de cor, admetre com a himne la música de la cançó popular *Los Segadors* amb lletra diferent? No, senyors, de cap manera; tot bon fill deu conservar lo que és de la mare, després lo que és dels germans. La lletra de la cançó *Los Segadors* és popular, doncs ja que és del poble és de la mare.

La lletra que ara és premiarà serà d'un poeta més o menos bo, serà d'un fill de Catalunya; si és d'un català serà doncs d'un germà nostre ¿hem de prendre lo del germà i hem d'oblidar lo de la mare? Mai; no vulguem ser ingrats.¹²

Per preparar la seva intervenció, General Ginestà havia demanat el seu parer sobre aquesta qüestió «a notabilíssimes personalitats que s'han distingit sempre dintre el camp catalanista».¹³ Les respostes es van publicar en diversos números de *La Veu de Catalunya*¹⁴ i ofereixen una panoràmica de la reacció que va suscitar entre una part de la societat catalana de l'època aquesta proposta de canviar un element tan representatiu com la lletra de l'himne. A l'edició del vespre de *La Veu de Catalunya*, núm. 250 (8 de setembre de 1899), es va publicar la resposta de Jacint Verdaguer, datada el 6 de setembre:

Suposo que es buscarà una lletra millor, puig altrament, no caldria canviar-la; doncs no crec que hi hagi a Catalunya qui la pugui fer de mèrit igual ni de bon tros. I quan aqueix poeta hi fos, i quan sortís amb una cançó més bella i inspirada ¿quin català no la deixaria per l'antiga? ¿Quin fill canviaria les joies de la mare per unes altres, baldament fossin les millors del món?

L'antiga veritable cançó dels «Segadors» és, tot en una peça, una pàgina de nostra història, una flor, i de les boniques, de nostre romancer, una queixa noble, justa i sentida de nostre poble atribolat, una professió de fe de nostres avis i un gemec de nostra benvolguda pàtria Catalunya.

La idea, que es repetirà en les diverses respostes publicades, atorga la condició de «popular» a la versió ja coneguda i a la seva vinculació amb la música que l'acompanya i l'embolcalla d'una dimensió d'antiguitat i de veracitat que, com hem vist, no era, estrictament parlant, certa, ja que la lletra de la cançó popular ja havia estat canviada i la música havia estat arranjada, a partir de l'adaptació d'una altra melodia. En aquesta mateixa línia s'expressava Josep Torres i Bages en la mateixa edició del vespre, que insistia en la relació indivisible entre lletra i música:

No és fàcil que pugui reeixir qui es proposi canviar la lletra del cant popular de nostra terra «Els Segadors»; poesia i música són una sola cosa, i nasqueren d'una mateixa inspiració, nasqueren de la terra, com les herbes indígenes. La inspiració no acut al reclam d'un cartell de certamen, com una criada a l'anunci d'un diri; és l'Art

12. *L'Atlàntida*, núm. 104 (9 de setembre de 1899), p. 5-6.

13. *La Veu de Catalunya*, núm. 250 (8 de setembre de 1899).

14. I també es van incloure posteriorment en el número monogràfic de *L'Atlàntida* esmentat anteriorment (número 104, publicat el 9 de setembre de 1899).

popular ingenu i aquest és son principal mèrit. Considero una espècies de profanació posar la mà en els antics símbols, en els quals el misteri de l'antiguitat augmenta l'interès artístic.

A *La Veu de Catalunya*, núm. 251 (9 de setembre de 1899), edició del vespre, Ramon Picó i Campanar adduïa problemes amb la rebuda de la petició de Ginestà, motiu pel qual no havia pogut respondre fins ara, i insistia en l'«espontaneïtat» de la cançó i la unió «indissoluble» entre lletra i melodia:

Soc del parer que substitucions aixís, com la que es tracta de fer, no han de fer-se mai; i que quan se fan és sempre en perjudici de l'obra d'art que, enlloc de natural i espontània, resulta, per aquest procediment, artificiosa i falsa.

La cançó d'«Els Segadors» brotà espontània i amb sa tonada pròpia del cor de Catalunya; tonada i lletra no poden separar-se; fan un tot indissoluble. Voler ara que aquella tonada serveixi per un himne nacional català, és voler donar a en aquest himne una veu de disfressa, voler-li posar un vestit emmanllevat que, per més que es faci, mai serà el seu vestit propi. La lletra d'aquest himne i la tonada de la cançó d'«Els Segadors» mai se compenetraran com han de compenetrar-se sempre la lletra i la música d'un cant.

La substitució que es tracta de fer, per més que es faci amb molta traça, serà sempre una *substitució*, és a dir, un artifici, una cosa falsa (fins anava a dir una *mentida*); i un himne nacional català no ha de ser res d'això. No ha d'haver-hi en ell res de postís o emmanllevat: ha de ser un crit eixit de lo més viu del cor, un crit espontani, un cant veritat.

En aquest mateix diari, Terenci Thos i Codina afirmava que havia parlat d'aquesta qüestió amb alguns amics seus i que les opinions eren coincidents amb les que s'havien publicat a *La Veu del Montserrat* i que ara ell resumia:

Jo tinc als «Segadors» més per un plany que per un himne. En l'estat actual de Catalunya me va millor lo primer que lo segon. Ho tinc per més dramàtic, per més commovedor. [...] El caràcter històric de l'antiga cançó popular l'avalora molt i el fa també més demostratiu de lo que molts se pensen; és el cant secular dels nostres agravis. Per a les coses d'avui, diu més aquella lletra a mig dir, que una lletra nova que en parlés a des dir, o a boca plena.

L'edició del vespre de *La Veu de Catalunya*, núm. 252 (10 de setembre de 1899) recollia la resposta escrita el 6 de setembre per Francesc Matheu, que no es mostrava partidari d'«estrafer les cançons populars» alhora que manifestava el problema que suposaria la discrepància entre la tria feta pel jurat del concurs i la tria popular:

Respecte d'«Els Segadors», crec que s'han de deixar tal com són, que són prou bonics i ben ajustats als nostres sentiments.

Si un dia surt un cant nou i el poble se'l fa seu, serà perquè respondrà espontàniament al seu sentir, i allavors sortirà d'on sortirà.

Buscar aquest cant nou per medi de certàmens, ho trobo inútil, i encara més si es va amb peus forçats.

És molt probable que quan vingué el cas, el Jurat triés una cançó i el poble en triés un altre. Això no s'imposa sinó per si mateix.

Francesc Maspons i Labrós, per la seva banda, havia respost l'1 de setembre, i insistia en el problema de voler separar la lletra de la melodia alhora que donava preferència a la versió actual atesa la seva (suposada) antigor:

La cançó d'«Els Segadors» fou nascuda en temps de feresa i crueltat contra Catalunya; l'odi d'una raça sempre avassalladora i dominant, se complagué en deixar-se sentir contra nostra terra. Catalunya exhalà ses queixes, donant mostres a l'ensems de son ardit esperit, i nasqué la cançó. Retrata una època. Avui en què el coratge es torna a encendre, se vol conservar la música, i canviar la lletra, més en això hi trobo jo quelcom d'inconvenient; lletra i música van molt lligades. Aquella és d'un gust barroc i aquesta pausada i trista com d'un poble que no sent son alè prou fort per a desempallegar-se de cop i volta d'aquella opressió que el domina.

Sols la tornada és valenta, i per això sens dubte, segons crec recordar, és la única part que s'exigeix que es reproduïxi. Mes aixís serà una cosa truncada i desfigurada. M'hauria plagut més que s'hagués aixecat un crit vibrant d'entusiasme, una nota enèrgica, que filla de l'època en què som, hagués fet vibrar nostra esperança, i deixar tal com està la cançó antiga; lletra i tonada juntes. Les coses velles no es poden tocar sense faltar-les-hi al respecte, i com a president d'una Associació Folklorica com és V. cal anar amb molt cuidado en apoyar canvis i desfiguracions de coses velles.

La Veu de Catalunya, núm. 255 (13 de setembre de 1899), edició del vespre, reproduïa la resposta de Josep Franquesa i Gomis, escrita el 30 d'agost, que creia que la cançó, de fet, no servia com a himne nacional de Catalunya ni per antecedents ni per la seva forma. Sobre el concurs, i al contrari que la resta de personalitats enquestades, es mostrava favorable a substituir la lletra, però deixant la porta oberta a la inspiració i no dins d'un certamen literari:

Ara, per lo que toca a la lletra, crec encertat suplir-la per una altra més adequada. Però com no crec just pensar que ella ha de venir tranquil·lament dintre del plaço fix i graduat per un certamen sinó que és més fàcil que comparegui en dies d'excitació patriòtica o en un instant d'inspiració poètica, entenc que fora millor que el Jurat deixés obert indefinidament el plaço tancant-lo tan sols quan se presentés una lletra que a judici de tot el Jurat i fins, si és volgués, després d'haver-se convençut de l'efecte que feia cantada per cors, s'acordés unànimement que sintetitzava de debò l'actual esperit de nostra renaixença.

En un sentit semblant s'expressava en aquest mateix número Ferran Agulló i Vidal que creia que la cançó tenia un to més de plany que no pas d'himne i que correspon al «poble» composita aquest tipus de composicions, tot i que després puguin ser rectificades per la «gent lletrada»:

Resolc la consulta que s'ha servit fer-me, d'una manera categòrica: la lletra d'«Els Segadors» és insubstituïble. Voler desfer el maridatge que entre la lletra i la música s'ha consagrat a l'amor de la inspiració és un crim artístic, tant en eixa cançó com en qualsevulla d'altre.

Mes no perquè pensis aixís –pensar humil, com meu, però ferm– vol dir que cregui que «Els Segadors» són l'himne nacional de Catalunya, no; aquest està per fer, i no hi valdran concursos ni certàmens. No el pot imposar un jurat, ni encarregar una Associació: els himnes els fa el poble, impressionat, anhelant de vida, de llibertat o enardint-se amb l'alè de la victòria que li porten de lluny sos mateixos desitjos. Si neix incorrecte, ja es cuida l'ús i la gent lletrada d'adobar-lo i arrodonir-lo com el mar les pedres. «El Segadors» tenen molt més de plany i d'elegia que d'himne; són un gran cant d'esclavitud agraïda, de castració.

Finalment, l'edició del vespre de *La Veu de Catalunya*, núm. 256 (14 de setembre de 1899), reproduïa «La història íntima de la cançó dels Segadors» de Jaume Collell que explicava com a l'Esbart de Vic cantaven una cançó amorosa d'uns segadors, apresada de Marià Aguiló, i que Milà havia inclòs al número xxvii del seu *Romancerillo*, tot i que la cançó popular era una mica diferent de la versió que ells cantaven. Segons Collell, en una excursió dels Jocs Florals, Francesc Alió la va transcriure i la va incloure al seu aplec de cançons modificant, però, la lletra, per la de la «guerra de los Segadores», també inclosa per Milà al número 81 del mateix *Romancerillo*, però sense rescobla. Entre els companys de la Lliga de Catalunya es va obrir una mena de concurs i es va adoptar la proposta de Moliné i Brasés («bon cop de falç defensors de la terra, bon cop de falç») i es va variar el primer vers d'inici:

Molts anys passaren sense que ningú s'adonés de la cançó arreglada per l'Alió, fins que el mestre Millet l'enlairà amb son Orfeo, i després ha vingut en Morera a mistificar-la, suposant també que lletra i música havien nascut tot a un temps, concepte que, per no estar en autos, s'ha anat repetint ara mateix en cada ocasió en què s'ha parlat dels «Segadors».

Veus aquí breu i senzillament contat l'origen real i la formació artística de l'himne nacional de Catalunya, que en sa lletra és un gemec irat d'un poble oprimat, i en sa música és una tonada d'una cançó ben distinta, de ritme alegre i festejador, modificada a consciència per un mestre com l'Alió, qui mai havia somiat que la seva obra hagués de prendre el vol que ha pres, i convertir-se en una espècie de «Marsellesa» dels catalanistes.

Segons fa constar Massot (2012, 33): «es produí un escàndol considerable» amb aquesta revelació de mossèn Jaume Collell que establia la relació de l'himne amb aquesta cançó amorosa, «tot i que en realitat era un secret conegut per centenars de persones». La relació entre l'himne nacional i la cançó eròtica (o amorosa) és un tema que ha resultat atractiu i ha estat recurrent sempre que es parla d'Els Segadors.¹⁵

15. I és, de fet, la base de l'anàlisi que en fa Ayats (2011) i que suscita l'opinió de Massot (2012, 56) reproduïda a la nota 2.

Un altre autor que va rebre la petició de General Ginestà i Punset sobre aquesta convocatòria per crear una nova lletra per a l'himne va ser Cels Gomis i Mestre, «l'incansable folklorista». En concret, Ginestà li havia enviat aquesta carta el 28 d'agost:

M'he pres la llibertat de dirigir-me a vostè per a què es digni lo més prompte possible enviar-me per escrit lo seu parer. Lo que m'indueix a fer-li tal petició és l'haver de donar, dintre de pocs dies, unes conferències en l'Agrupació Folklorica, de la que m'honro sent-ne president, sobre lo indicat; i com en ella voldré fer-hi constar los parers de les persones que dintre la literatura i catalanisme sobresurten, per eix motiu me veig obligat a molestar-lo.¹⁶

La resposta de Cels Gomis, escrita el 31 d'agost, es va recollir al número 104 de *L'Atlàntida* (el 9 de setembre de 1899), al monogràfic dedicat a aquest tema:

¿Què vol que em sembli, amic Ginestà, del Certamen per a premiar una composició poètica que s'adapti a la música dels Segadors i sigui un crit de guerra contra Castella? Que no en sortirà res de bo.

Les poesies fetes d'encàrrec sempre són dolentes. Ademés, predicar avui l'odi contra un altre poble, sigui el que sigui, sols perquè els governs que parlen la seva llengua ens maltracten, és senzillament un absurd.

Lo nou cant dels Segadors, si algun dia es fa, serà contra tots los governs, puig tots ho fan prou malament. Serà un crit d'odi i de venjança contra tots los que tallen lo bacallà, dispensi'm lo modisme, tant si ho fan a Madrid com a Barcelona.

I al parlar així no es pensi pas que jo sigui enemic de l'autonomia de Catalunya, ans al contrari: la vull tan àmplia que de segur se n'esgarrifarien fins los que lluiten en les files més avançades del Catalanisme. Per a mi s'ha de començar per l'autonomia individual dins de cada poble, per la de cada poble dins de cada regió o encontrada natural, i acabar per la de cada encontrada dins de cada nació.

Per a substituir Barcelona a Madrid i la brutícia d'aquí a la d'allí, no val la pena de canviar l'ordre de coses actual.¹⁷

Aquesta resposta recull, de manera sintètica (i contundent) l'ideari ideològic del folklorista nascut a Reus l'any 1841 i mort a Barcelona el 1915. Conegut sobretot per la seva extensa obra folklòrica, formada per monografies dedicades a la meteorologia, la zoologia, la botànica o les bruixes des del punt de vista de la literatura popular i el folklore,¹⁸ i per una producció d'articles recollits en butlletins excursionistes farcits d'aquest tipus de material, Cels Gomis va ser un personatge molt actiu políticament, sobretot en la seva joventut.

16. El document, reproduït per Ferré (2007, 150, nota 610), s'inclou dins la «Correspondència rebuda per Cels Gomis i Mestre» del fons Cels Gomis i Mestre (catalogat a PUYOL 2003).

17. *L'Atlàntida*, núm. 104 (9 de setembre de 1899), p. 7.

18. Amb mostres recollides per ell mateix arreu del territori espanyol i amb nombroses variants procedents d'altres corpus lingüístics (espanyols, francesos, portuguesos, etc.) recollits i publicats en forma de llibre per altres folkloristes de l'època.

Vinculat inicialment al republicanisme i al federalisme, el seu pensament va evolucionar cap a l'anarquisme, a partir de l'exili patit després de l'aixecament federalista de 1869 i d'establir contacte amb l'Associació Internacional dels Treballadors que el va portar a defensar i publicar les idees llibertàries a la premsa de l'època i en diverses obres.¹⁹ Aquest vessant polític es va fer més residual quan es va establir definitivament a Barcelona l'any 1894, després d'haver viatjat per bona part de la península a causa de la seva feina com a enginyer de camins, però el rerefons ideològic i les idees d'igualtat i de formació per a tothom, així com una encesa crítica al poder establert, es poden resseguir en tota la seva obra, no només política (SAMPER 2013, 49-84). Un exemple, en aquest sentit, es troba en la citada carta de resposta a la petició de Ginestà, quan Gomis, seguint l'ideari anarquista d'universalitat, es mostra crític amb els governs, siguin del tipus que siguin (autonòmics o centrals). No és el primer cop que el folklorista manifestava la seva oposició al centralisme madrileny, en el cas d'Espanya. Així, en una carta adreçada a Ramon Arabia i Solanas mostrava les primeres impressions que li havia causat la seva arribada a la població de Casp per la construcció del traçat del ferrocarril i es feia ressò de com els seus habitants havien rebut amb els braços oberts aquestes obres ja que, per a ells, simbolitzava l'esperança de poder-se connectar amb Barcelona, «que aquí es considera com lo cervell d'Espanya», però també amb Madrid «a qui, com nosaltres, consideren com un immens pop que amb sos tentàculs paralitza los esforços i la vida de tota la resta de la nostra península» (GOMIS 1880, 141). D'aquesta manera, per a Gomis la crítica al centralisme no és exclusiva al cas madrileny, sinó també a Barcelona en l'àmbit català, postura que no devien veure de la mateixa manera molts dels seus contemporanis.

3. LA VERSIÓ ANARQUISTA (I INÈDITA) DE CELS GOMIS

Tot i la contundent resposta que Gomis va adreçar a Ginestà, en què es mostrava del tot contrari a l'elaboració d'una nova lletra per a l'himne, sí que en va elaborar una de pròpia. Aquesta proposta però, escrita l'any següent, no la va arribar a publicar mai:

Gomis, al maig de 1900, redactà una lletra alternativa per a *Els segadors*, que és tot el contrari d'un model de concòrdia. Basten com a mostra els quatre primers versos [...] que transformen l'himne de voluntat patriòtica en una cançó de revolta social, molt més d'acord amb el seu pensament anarquitzant i que redueix les referències catalanes a la ciutat de Barcelona (ANGUERA 2010, 66-67).

El text manuscrit es troba conservat al seu fons personal²⁰ i està datat a Barcelona el 6 de maig de 1900 i encapçalat amb el títol: «Los Segadors tal com s'haurien de cantar

19. A publicacions periòdiques com *La Solidaridad* o *Acracia*, i en forma de monografies dedicades a temes com la relació entre el catolicisme i la qüestió social o el paper de la dona en la societat.

20. L'any 2001, a la mort de Cels Gomis i Serdañons (net del folklorista), va ser donada a l'Arxiu de Reus la documentació que conformava el fons personal de Cels Gomis i Mestre, format per correspondència, fitxes manuscrites, fotografies, etc. (SAMPER 2013, 21). A Puyol (2003) es recull la descripció de l'inventari d'aquest fons.

avui».²¹ La composició mostra el «pensament anarquitxant» de Gomis de manera sintètica, en un to crític amb la situació política i social del seu temps i una mirada reivindicativa. L'inici fa referència a la crema de convents esdevinguda el juliol de 1835, en una demostració d'anticlericalisme popular, que es va iniciar precisament a Reus (on havia nascut el folklorista) com a represàlia per l'assassinat de presoners liberals:

Barcelona, ciutat gran,
¡qui t'ha vist, i qui et veu ara!
Vas cremar dotze convents...
i n'has fet dos-cents quaranta!

¡Bon cop de falç,
los qui encara sigueu hòmens,
¡bon cop de falç!

Les dues estrofes següents insisteixen en aquest anticlericalisme a dos nivells: el de les classes dirigents i el de les classes populars:

Abans los teus consellers
al mateix rei feien cara...
i avui tots davant d'un bisbe
baixen servils la mangala.

¡Bon cop de falç!
etc.

N'està prohibit lo captar
als vells, dones i quitxalla,
mes de monges i de frares,
n'hi ha tot un femer que capten.

¡Bon cop de falç!
etc.

El món dels treballadors i dels obrers centren l'atenció de les dues estrofes següents, insistint en aquesta postura crítica davant el paper de l'església (com a institució) i el poder eclesiàstic exercit damunt les classes populars:

Abans los teus menestrals
los seus bens ne defensaven,

21. Es tracta del registre 75 del fons Cels Gomis i Mestre (catalogat per PUYOL 2003) que es pot llegir en annex. El text s'ha reproduït a Palomar (2008, 13), Ferré (2007, 150) i Samper (2013, 81-82). Restitueixo l'ordre correcte de les estrofes, segons Gomis, ja que en les reproduccions esmentades s'ha copiat el text segons l'ordre del manuscrit sense tenir en compte que l'estrofa que apareix en tercer lloc està assenyalada per l'autor, de fet, com la quarta (i la que apareix en quart lloc està assenyalada com la tercera).

i avui tot s'ho deixen prendre
amb una paciència santa.

¡Bon cop de falç!
etc.

Abans los nostres obrers
cantaven fent barricades
i avui canten a la iglésia
per fer plaer a les beates.

¡Bon cop de falç!
etc.

Gomis, convençut defensor de les llibertats i amb un paper actiu (exili inclòs) en la seva joventut com a militant anarquista, es mostra molt crític davant el paper que tenen precisament els joves:

Abans lo nostre jovent
per un no res s'indignava,
i, avui d'un grapat de brètols
n'aguanta mut les totxades.

¡Bon cop de falç!
etc.

Aquesta proposta de lletra per a l'himne inclou també una referència als protagonistes de la cançó (els segadors), però amb una mirada del tot irònica:

Segadors i dalladors
esmoleu les falç i dalles,
que si no seguem arreu,
se'n riuran tots de nosaltres.

¡Bon cop de falç!
los qui encara sigueu hòmens,
¡bon cop de falç!

Finalment, la darrera estrofa de la composició segueix l'acabament típic de les «cançons dictades» (AYATS 2011, 116) reblant de manera crítica el missatge mostrat en les estrofes anteriors:

(Aquesta cançó n'és treta
per un vell de seixanta anys,
que fins vergonya se'n dona
de què us digueu catalans.)

Segons Palomar (2015, XVI) el text pot ser vist com un divertiment, però no es pot obviar que aquests versos reflecteixen «el posicionament lliurepensador del vell llibertari». D'aquesta manera, en només set estrofes (i un acabament contundent) es reflecteix, a grans trets, l'ideari de Cels Gomis en un moment en què, precisament, es troba ben lluny de la primera línia dels esdeveniments socials i polítics que sí havia viscut de prop en els seus anys joves:

El text de Cel[s] Gomis pot ser vist poc més que com un divertiment, però reflecteix prou bé els grans trets del seu pensament en un moment que, per edat, ja és prou lluny del dia a dia dels moviments socials i ha esdevingut un observador crític de la realitat mesella del país. La nació, segons Gomis, es podia bastir —s'havia de bastir— des de la lluita social i el treball diari, i no des dels essencialismes mítics: per ell, el folklore és coneixement i la nació és fruit del moment, del cada dia, no del que fou —si és que fou— en el passat (PALOMAR 2008, 13).

Alhora, s'hi reflecteix també un cert pessimisme que és compartit als reculls de poemes publicats per Gomis, en el seu vessant de literat, a començaments del segle xx, de temàtica amorosa i to melangiós (reeditats a GOMIS 2015).²²

4. CONCLUSIONS

Tot i no haver tingut, parafrasejant Massot, «gaire sort entre els erudits», la cançó popular (i l'himne posterior) d'Els Segadors sí que ha aixecat polseguera al llarg de la història entre els cercles intel·lectuals. Ja sigui per la relació entre la cançó popular i la cançó eròtica, per la presència (o supressió) dels elements religiosos de la lletra, o per considerar inalterable la vinculació «popular» entre música i lletra (tot i haver estat arrançades, totes dues, per autors amb noms i cognoms, a partir, això sí, d'una base considerada popular), el cert és que qualsevol modificació de la cançó ha generat una reacció, fet que mostra la importància simbòlica (i la instrumentalització política) que tenen les composicions quan esdevenen himnes. Un bon exemple d'aquest fet el trobem en la polèmica generada al voltant del concurs convocat per La Nació Catalana l'any 1899 per canviar la lletra de l'himne, amb reaccions contràries defensades amb passió per reconegudes personalitats de l'època en el camp de la literatura i del folklore.

Una d'aquestes reaccions va ser la del folklorista Cels Gomis que, tot i mostrar-se categòricament en contra de canviar la lletra de l'himne (amb una postura contrària a l'odi acompanyada d'una reivindicació de la llibertat), en va escriure una proposta, a mitjan camí entre el divertiment i la crítica, no exempta de malenconia. En la seva proposta de «Los Segadors tal com s'haurien de cantar avui», conservada al seu fons personal, es pot apreciar la veu d'un Gomis que es mostra partidari d'un catalanisme compromès i exigent amb tots els agents implicats en el compromís de defensa de la llibertat (individual i com

22. La poesia de Cels Gomis es pot dividir en dos grans grups: les composicions que imiten la poesia popular castellana, de temàtica amorosa i d'exaltació de la naturalesa (com les de GOMIS 2015), i les poesies que reflecteixen el seu pensament llibertari en les quals apareixen els temes tractats pels escriptors republicans i anarquistes de l'època (SAMPER 2016).

a col·lectiu), en una mostra d'actitud positiva davant el fet nacional i de treball per donar forma a un catalanisme popular que es trobi arrelat a la realitat quotidiana que es correspon precisament amb l'ideari de les primeres generacions d'anarquistes catalans (ABELLÓ 2019, 305). És precisament sota aquesta visió que resulta interessant la proposta de lletra que escriu (però que mai no va publicar) de l'himne nacional català. Una proposta que sintetitza, en unes poques estrofes, tota la seva ideologia, defensada i àmpliament difosa durant la seva joventut i reivindicada, ara, en la seva vellesa, amb una mirada crítica que joves (i no tan joves) es podrien aplicar, no només un mes de maig d'un llunyà 1900 en boca d'un vell de seixanta anys, sinó, potser, també avui dia.

BIBLIOGRAFIA

- ABELLÓ, Teresa (2019): «L'antiestatisme obrer: organització i actitud enfront de l'estat», en Sebastià SERRA BUSQUETS & Elisabeth RIPOLL GIL (eds.), *Identitats nacionals i nacionalismes a l'estat espanyol a l'època contemporània: Simposi Galeusca Història IV*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, p. 301-312.
- ANGUERA, Pere (2010): *Els segadors: com es crea un himne*, Barcelona, Rafael Dalmau, editor.
- AYATS, Jaume (2011): *Els Segadors. De cançó eròtica a himne nacional*, Barcelona, L'Avenç.
- COLL I AMARGÓS, Joaquim & Jordi LLORENS I VILA (2000): *Els quadres del primer catalanisme polític (1882-1900)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DIEZ, Xavier (2013): *L'anarquisme, fet diferencial català. Influència i llegat de l'anarquisme en la història i la societat catalana contemporània*, Barcelona, Virus.
- FERRÉ TRILL, Xavier (2007): *Pensament positivista a Catalunya*, Valls, Cossetània.
- GOMIS I MESTRE, Cels (1880): «Correspondència de Caspe», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, núm. 19-20 (maig-juny de 1880), p. 141-143.
- GOMIS I MESTRE, Cels (2015): *Aubades y capvespres. Edició facsímil*, Reus & Calaceit, Migdia Serveis Culturals.
- MARTÍ, Josep (1996): *El folklorismo: Uso y abuso de la tradición*, Barcelona, Ronsel.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (2012): «'Els Segadors', de cançó popular a himne patriòtic», en *Escriptors i erudits contemporanis. Onzena sèrie*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 21-59.
- MASSOT I MUNTANER, Josep, Oriol MARTORELL & Salvador PUEYO [1983] (1993): *Els Segadors, himne nacional de Catalunya*, nova edició, revisada, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat & Generalitat de Catalunya.
- ORIOI, Carme (2002): *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes de folklore en la cultura catalana*, Valls, Cossetània.
- PALOMAR, Salvador (2008): «Cels Gomis i la seva lletra per a 'Els segadors'», *Caramella*, núm. 19 (juliol-desembre de 2008), p. 12-13.
- PALOMAR, Salvador (2015): «Introducció», en Cels GOMIS I MESTRE, *Aubades y capvespres. Edició facsímil*, Reus & Calaceit, Migdia Serveis Culturals, p. V-XXIII.
- PUYOL TORRES, Carme (2003): *Inventari del fons personal de Cels Gomis i Mestre*, Reus, Publicacions de l'Arxiu Municipal de Reus.
- SAMPER PRUNERA, Emili (2013): *De l'anarquisme al folklore. Cels Gomis i Mestre (1841-1915)*, Tarragona, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili.

- SAMPER PRUNERA, Emili (2016): «From Republicanism to Anarchism: the poetry of Cels Gomis», en Emili SAMPER (ed.), *The Myths of the Republic: Literature and Identity*, Kassel, Edition Reichenberger, p. 115-131.
- SUNYER, Magí (2006): *Els mites nacionals catalans*, Vic, Eumo.

ANNEX

Los segadors tal com s'haurien de cantar avui

Barcelona, ciutat gran,
¡qui t'ha vist, i qui et veu ara!
Vas cremar dotze convents...
i n'has fet dos-cents quaranta!

¡Bon cop de falç,
los qui encara sigueu hòmens,
¡bon cop de falç!

Abans los teus consellers
al mateix rei feien cara...
i avui tots davant d'un bisbe
baixen servils la mangala.

¡Bon cop de falç!
etc.

N'està prohibit lo captar
als vells, dones i quitxalla,
mes de monges i de frares,
n'hi ha tot un femer que capten.

¡Bon cop de falç!
etc.

Abans los teus menestrals
los seus bens ne defensaven,
i avui tot s'ho deixen prendre
amb una paciència santa.

¡Bon cop de falç!
etc.

Abans los nostres obrers
cantaven fent barricades
i avui canten a la iglésia
per fer plaer a les beates.

¡Bon cop de falç!
etc.

Abans lo nostre jovent
per un no res s'indignava,
i, avui d'un grapat de brètols
n'aguanta mut les totxades.

¡Bon cop de falç!
etc.

Barcelona, qui t'ha vist,
qui t'ha vist i qui et veu ara!
Ahir tan plena d'orgull,
avui tan degenerada!

¡Bon cop de falç!
etc.

Segadors i dalladors
esmoleu les falç i dalles,
que si no seguem arreu,
se'n riuran tots de nosaltres.

¡Bon cop de falç!
los qui encara sigueu hòmens,
¡bon cop de falç!

(Aquesta cançó n'és treta
per un vell de seixanta anys,
que fins vergonya se'n dona
de què us digueu catalans.)

Barcelona, 6 de maig de 1900.